

1868-1870 Yılları Arasında Manisalı Kadınların Maddi Varlıkları Üzerine Bir Değerlendirme

Özden Aydın

Dr.

ozdenaydin58@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-0729-9183>

MAKALE BİLGİSİ

Makale Türü	Araştırma Makalesi
Geliş Tarihi	27.05.2021
Kabul Tarihi	01.06.2021
Yayın Tarihi	29.06.2021
Doi	10.52003/etut.2021.11

Erzurum Teknik Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi
ETÜT, Sayı: 2, Haziran, 2021, Erzurum/TÜRKİYE
<https://dergi.erasmus.edu.tr/tarih>

An Evaluation on The Material Assets of Women from Manisa Between the Years 1868-1870

Özden Aydın

Dr.

ozdenaydin58@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-0729-9183>

ARTICLE INFORMATION

Article Types	Research Article
Received Date	27.05.2021
Accepted Date	01.06.2021
Date Published	29.06.2021
Doi	10.52003/etut.2021.11

Erzurum Technical University, Faculty of Letter, History Journal
ETUT, Issue: 2, June 2021, Erzurum/TURKEY
<https://dergi.erasmus.edu.tr/tarih>

1868-1870 Yılları Arasında Manisalı Kadınların Maddi Varlıkları Üzerine Bir Değerlendirme

Özden Aydın

Öz

Arşiv malzemeleri siyasi olayların tarihine ilişkin verdiği aydınlatıcı bilgilerin dışında, insanı ilgilendiren her türlü yaşanmışlığın izlerini önümüze seren yığınla bilgiyle doludur. Bu açıdan bakıldığında Osmanlı toplumsal hayatında kadın faktörünü konu alan kaynaklar içerisinde yer alan tereke kayıtları incelendiği takdirde sosyal ve iktisadi hayatta erkekler kadar aktif olduklarını ortaya koymaktadır. Yine kadınların ön planda yer aldığı, Osmanlı toplumsal ve ahlaki normları çerçevesinde gündemine giren konular arasında yer alan giyim-kuşam fermanları çoğu kez muhafazakâr bir bakış açısıyla kaleme alınmıştır. Bu çalışmamızda Manisa 335 numaralı Şer'iyeye Sicilinde 1868-1870 tarihinde yer alan 12 adet kadın terekelerinden yola çıkarak, Manisa'da kadının taşınır ve taşınmaz malları borç ve alacakları, giyim-kuşam ile ev eşyaları hakkında bilgi verilmeye çalışılmıştır. Özellikle Manisa kadınlarının gündelik hayatına ilişkin giyim-kuşam ve ev eşyalarındaki tercih ve eğilimlerinin iktisadi analizleri yapılmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı İmparatorluğu, şer'iyeye sicili, Manisalı kadınlar, servet ve şahsi eşyalar.

An Evaluation on The Material Assets of Women from Manisa Between the Years 1868-1870

Abstract

Archive materials are full of information that reveals the traces of all kinds of experiences that concern humanity, apart from the enlightening information they provide on the history of political events. When viewed from this point of view, if the estate records, which are among the sources on the female factor in Ottoman social life, are examined, it reveals that they were as active as men in social and economic life. Again, the dressing-dress edicts, which were among the subjects that were on the agenda within the framework of Ottoman social and moral norms and where women were at the forefront, were often written with a conservative perspective. In this research, it was tried to give information about the debts and receivables of women on movable and immovable properties, clothing and household items in Manisa, based on the 12 women's estate in the Sharia Court numbered 335 in Manisa, between 1868-1870. In particular, economic analysis will be made of the preferences and tendencies of Manisa women in their daily life in clothing and household items.

Key Words: Ottoman Empire, the sharia court, women of Manisa, wealth and personal belongings.

Giriş

Tarihsel süreçte onlarca çalışmaya kaynaklık eden kadın figürü çok boyutlu ele almayı gerektirecek konular arasındadır. Bu çalışmaların birçoğunun, toplumsal kimlik olgusu çerçevesinde incelenmeye çalışılan kadının, ataerkil aile düzenindeki yeri nedeniyle çoğunlukla taraflı kanaatler ile duygusal ve abartılı gözlemlerden ibaret olduğu görülür.

Osmanlı toplumunda kadın figürü ile ilgili yapılan çalışmalara baktığımızda özellikle son yıllarda popüler çalışma konuları arasına girerek yaygınlık kazanmaya başlamıştır. İlk dönem çalışmalar ne yazık ki Osmanlı kadını Avrupa'daki hemcinsleriyle mukayese eden gezginlerin araştırmalarına dayandıran önyargılı bilgilerden ibarettir. Bu çalışmalarda Türk kadını Avrupa'dakilerden oldukça farklıdır. Bu farklılık fiziksel, yaşam biçimi, giyim tarzı ve dini inanış eksenlidir¹. Şunu belirtmekte yarar vardır ki, bu farklılıklar arasında olan dini inanışın, kadının kapalı bir hayat sürmesi ve kamusal alanla bağlantısının olmaması gibi sebeplerden ötürü, seyyahların elde ettikleri bilgileri daha çok sağdan soldan duyduklarıyla şekillendirdikleri düşünülebilir. Dolayısıyla burada daha çok hayal gücü devreye girmiştir.

Osmanlı Devleti'ne gelen seyyahların ilk duraklarının payitaht olması araştırmalarını sarayı anlatarak başlamaları tesadüf değildir. Saray ve harem merkez alan bu çalışmaların ortak noktası Osmanlı'daki kadın imajının “*daha çok mindere uzanmış ve yatarken tasvir edilmesidir*”². Zira burada Türk kadını cinsellikle özdeşleştirilmiştir. Fakat Avrupalı seyyahların fantezilerini süsleyen harem hayatı, dışarıya kapalıdır. Yani haremde bir erkeğin kadın ile herhangi bir teması söz konusu değildir. Dolayısıyla harem için yakıştırılmaya çalışılan, padişahların eğlence mekânları gibi düşünceler gerçeği yansıtmamaktadır. Gösterilmeye çalışılan aksine harem bir eğitim kurumudur. Pek çok milletten gelen genç kızların kendilerini çok yönlü olarak geliştikleri bir yer hüviyetindedir³. Avrupalı seyyahların aksine, İngiltere'ye gönderdiği mektuplarıyla tanınan Lady Mary Wortley Montagu, Osmanlı kadınına hayranlığını dile getirir. Onun

¹ Thomas Thornton, *Bir İngiliz Tacirin İzlenimleriyle Osmanlıda Siyaset, Toplum, Din, Yönetim (1793-1807)*, (çev. Ercan Ertürk), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2010; Müzeyyen Altunbay, M. “16. ve 19. Yüzyılları Arasındaki Yabancı Seyahatnamelerde Osmanlı Devleti'nde Kadın Algısı”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8/41, (2015), ss. 53-63.

² Gürsoy Şahin, *İngiliz Seyahatnamelerinde Osmanlı Toplumunu ve Türk İmajı*, Gökkuşbu Yayınları, İstanbul 2007, s. 300.

³ Altunbay, “Osmanlı Devleti'nde Kadın Algısı”, s. 60.

tasvirlerinde Türk kadını hayranlık uyandıracak derecede güzeldir. Hatta İngiltere kraliyet sarayında bile bu kadar güzel kadın yoktur⁴.

Ülkemizde Osmanlı kadınına yönelik ilk çalışmalar, padişah hanımları ve harem merkezlidir. Bu bağlamda özellikle Ahmet Refik Altınay'ın *Kadınlar Saltanatı*⁵, İsmail Hakkı Uzunçarşılı'nın *Osmanlı Devleti'nin Saray Teşkilatı*⁶ adlı eserinde Osmanlı haremine dair bilgiler mevcuttur. Mustafa Çağatay Uluçay'ın *Haremden Mektuplar*⁷, *Harem II*⁸, *Padişahın Kadınları ve Kızları*⁹ adlı çalışmaları da örnek olarak gösterilebilir.

XX. yüzyıldan itibaren yapılan çalışmaların arşiv vesikalarını referans almaları, kadın imajının daha objektif değerlendirilmesini sağlamıştır. Zira Osmanlı sınırları içerisinde erkek egemen bir toplum yapısında kadının siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel hayatta katkıları statik değildir. Her ne kadar kadının vazife ve sorumluluğu din ve örfi kurullarla şekillendirilmiş olsa da, şer'iyeye sicilleri merkezli yapılan çalışmalar göstermiştir ki Osmanlı kadını miras, boşanma, vasî tayini, nafaka gibi hukuki haklarını sonuna kadar aramıştır¹⁰.

Türkiye'de şer'iyeye sicilleri merkezli ilk akademik çalışmayı yapan oryantalistlerden Ronald Jennings'in XVII. yüzyıl Kayseri kadınına örnek olarak gösterdiği, sekiz yüzü aşkın mahkeme kayıtlarıyla derlediği çalışmasıyla batıda Osmanlı kadın imajının farklı bir bakış açısıyla değerlendirilmesini sağlamıştır. Özellikle 1590-1630 yılları arasında Osmanlı kadınının sosyo-ekonomik hayatta cinsiyet ayrımına rağmen son derece aktif ve mülki kazanç elde eden bireyler olduğunu önyargılı oryantalist yazarlara ispatlamıştır¹¹.

Ronald Jennings'in çalışmaları diğer oryantalistlere örnek olmuş ve bu alanda çalışmalar artış göstermiştir. Nitekim Gabriel Baer'in, özellikle XVI. İstanbul'da vakıfları üzerine yaptığı çalışmalar, vakıf kurucuların üçte birinden daha fazlasını kadınların oluşturduğu göstermiştir. İncelemede 500 örnek seçilmiş ve tüm bu vakıfların içerisinde

⁴ Lady M. W. Montagu, *Türkiye Mektupları 1717-1718*, (çev. Aysel Kurutluoğlu), Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul 1973, s. 53.

⁵ Ahmet Refik Altınay, *Kadınlar Saltanatı*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2000.

⁶ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nin Saray Teşkilatı*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1945.

⁷ M. Çağatay Uluçay, *Harem'den Mektuplar*, Vakıf Matbaası, İstanbul 1945.

⁸ A. M. Çağatay Uluçay, *Harem II*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1971.

⁹ M. Çağatay Uluçay, *Padişahın Kadınları ve Kızları*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1980.

¹⁰ Haim Gerber, "Bir Osmanlı Şehri Olan Bursa'da Kadının Sosyo-Ekonomik Statüsü (1600-1700)", çev. Hayri Erten, *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 8, 1998, s. 327; Zekeriya Işık, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Kamusal Alanda Cinsiyet ve Toplumsal Cinsiyet Kimliğiyle Kadın (1839-1900): Çorum Şer'iyeye Mahkemesi Örneği", *Bilgi*, S. 85, 2018, ss. 25-56.

¹¹ Ronald C. Jennings, "Women in Early 17th Century Ottoman Judicial Records: The Sharia Courts of Anatolian Kayseri", *JESHO*, XVIII/1, 1975, ss. 53-114.

kadınlara ait mal varlığı oranı %36.8 olarak tespit edilmiştir¹². Bu durum payitahttaki kadınların sosyo-ekonomik hayatta aktif olduklarını yansıtmaları açısından önemli bir örnektir.

XVIII. ve XIX. yüzyılların acı ve ıstırap dolu olayları, dönemin sultanları ve bürokrasisi için hâlihazırda tartışma ve yeni olaylara uyum sağlama noktasında, düzenlemeler, yapılanma ve kısıtlamaların bir hayli fazla olduğu bir süreçtir. Özellikle bu dönemde Osmanlı kadınının giyim-kuşamına yönelik birbiri ardına düzenlenen fermanların ortak özelliği özgürlük ve tercihlerini kısıtlayacak düzeyde olmasıdır.

Sultan III. Osman'ın sadece üç yıl süren saltanatı süresince, kendisinden evvel gelen aile fertlerinin aksine, ilginç bir kadın tavrı takındığı bilinmektedir. Sarayın içerisinde kadın görmeye dahi tahammülü olmadığı ve herhangi bir tesadüfi karşılaşmaya fırsat vermemek için ayakkabılarına pençe vurdurduğu söylenmektedir. Ayrıca kadınların pazar yerlerinden uzak tutmayı amaçladığı fermanı, kadınlar konusunda muhafazakâr değerlere olan bağlılığını özetler niteliktedir. Bu ferman içerisinde geçen ibareler arasında; kadınların pazara giderken giydikleri feracelerin¹³ üstlerine oturması, başlarındaki renkli büyük başlıkların dikkat çekmesi, yaşmaklarından sarkan zülüflerin rahatsızlık vermesi¹⁴, III. Osman'ın fermanının içeriğini oluşturuyordu. Bu bağlamdaki bir ferman, kadınların toplum içerisindeki örtünme biçimini duyulan rahatsızlığın cebren sağlamaştırılmış halidir.

III. Mustafa ve kardeşi I. Abdülhamid, ikametgâhlarındaki kadınlar konusundaki tutumları, kuzenleri Osman'dan daha yumuşaktı. Fakat bu durum kişinin yakınlarına karşı sevgisi ve duyarlılığı toplumsal politikaların bir göstergesi olamazdı.

Lale Devri'nde kadın kıyafetlerinin renkleri, yaka boyutları, kumaş türleri vs. gibi konularda düzenlemeler belirgin hale gelmiştir. Daha sonraki dönemlerde de benzer değişiklikler yapılmıştır. Sultan Mustafa saltanatının ilk yıllarında Osman'ın muhafazakâr tutumunu sürdüreceğinin işaretlerini vermişti. Çıkardığı ilk fermanlardan biri Müslüman ve Yahudi ile Hıristiyan kadınların sokakta giyecekleri kıyafetlerin tasarlanmasına yönelikti. Burada Müslüman kadınların ince şalı¹⁵, yünden yapılmış rengârenk feraceler giymemeleri, büyük başlık ile yüzlerini gösteren peçeleri takmamalarına salık veriliyordu. Kırmızı ve

¹² Esra Baş, *Arşiv Belgelerinden Hareketle XVIII. Y.Y Osmanlı Toplum Hayatında Kadın*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2006, s. 3.

¹³ Süheyla Sarıtaş, vd., "Balıkesir Çevresinde Geleneksel Kadın Giysisi Ferace Hakkında Etnografik Bir Araştırma", *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.10, S.18, 2007, ss. 194-205; Hülya Tezcan, "Ferace", *TDVİA*, C. 12, İstanbul 1995, ss. 349-350.

¹⁴ Ahmed Rasim, *Resimli ve Haritalı Osmanlı Tarihi*, C. 4, İstanbul (1326-1330/1908-1912), ss. 891-897; Madeline C. Zilfi, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Kölelik ve Kadınlar (1700-1840)*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2010, s. 88-89.

¹⁵ Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Ankara 2001, s. 977.

yeşil renkte feraceler sadece Müslüman kadınların giyebileceği giysilerdi. Benzer şekilde Yahudi ve Hıristiyan kadınların sokak kıyafetleri için belli bir standart uygulanmıştı. Siyah ve mavi ferace ile kırmızı renk bir ayakkabı onlar için tasarlanmıştı¹⁶. Böyle düzenlemeler yapılmasındaki temel amaç; kadınların gayrimüslim kadınlara özenerek kıyafetlerinde değişik şekiller uygulamaya başladıkları ve kocalarından böyle kıyafetler isteyen kadınların aile içinde huzursuzluklar yaratmaları belirtilir. Hatta gücü böyle giysileri almaya yetmeyenler ya da gücü yettiği halde eşlerinin bu tür giysilerle sokakta dolaşmasını istemeyenler boşanmanın eşiğine geldiğinden, bu tür giysilerin kesinlikle yasaklandığı belirtilir¹⁷.

II. Abdülhamit döneminde ferace ile ilgili tartışmalara son verilmeye çalışılmış ve tamamen yasaklanarak, çarşaf giyme zorunluluğu getirilir; fakat çarşaf saraya girmeye çalışan erkeklerin yakalanması üzerine kadınların çarşaf giymeleri yasaklanır¹⁸. Tabii ki bu düzenlemelerin odak noktası İstanbul'dur, fakat bu değişimlerin Manisa gibi orta ölçekli bir şehirde uygulanması daha yavaş ve az olacağı malumdur.

Osmanlılarda daha sonraki dönemlerde toplumsal konumun belirlenmesinde, özellikle dini statünün ayırt edilmesinde kullanıldığı için kılık kıyafetlerle ilgili sık sık kanunlar çıkarılmıştır. Osmanlı'da kılık kıyafete getirilen yasakların temelinde, kadında erkeğe göre daha incelikli bir giyimi onaylamakla birlikte süs ve gösterişi hoş karşılamayan Hanefi hukuku bulunuyordu¹⁹.

Arşiv kaynağı dışında hem kadın hem de erkeğin giyim-kuşamına yönelik olarak Zübeyde Güneş Yağcı ve Serdar Genç tarafından hazırlanan *XIX. Yüzyılda Balıkesir'de Giyim Kuşam Zevki ve Bir Kumaş Tüccarı*²⁰ adlı çalışmada bir kumaş tüccarının tereke kaydından hareketle kadın ve erkeğin seçtiği kıyafetlerinin rengi ve kumaş özellikleri hakkında bilgiler verilmiştir. Bir diğeri, Muzaffer Sümbül tarafından hazırlanan *Adana Giyim Kuşam Kültürü*²¹ başlıklı çalışmada geleneksel kadın ve erkek giyim-kuşam öğelerini sınıflandırarak yansıtılmaya çalışılmıştır. Göynük'te kadın ve erkeğin kıyafetleri ve kullanılan malzemenin fiyatları konusunda yapılan çalışma ise, Zeynel Özlü tarafından

¹⁶ Apak, Melek Sevüktekin, vd., *Osmanlı Dönemi Kadın Giyimleri*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1997, s. 101.

¹⁷ Sevgi Gürtuna, "Osmanlı Kadınının Giyim-Kuşamı", *Osmanlı*, C. IX, Yeni Türkiye, Ankara 1990, s. 193.

¹⁸ Gürtuna, "Osmanlı Kadınının Giyim-Kuşamı", s. 195.

¹⁹ Fanny Davis, *Osmanlı Hanımı*, (çev. Bahar Tırnakçı), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2006, s. 217.

²⁰ Zübeyde Güneş Yağcı-Serdar Genç, "XIX. Yüzyılda Balıkesir'de Giyim Kuşam Zevki ve Bir Kumaş Tüccarı", *Turkish Studies*, 2007, 2/1, 2007, ss. 227-244.

²¹ Muzaffer Sümbül, "Adana Giyim Kuşam Kültürü", *Folklör Halkbilim Dergisi*, 5/49, 2001, ss. 8-13.

*Terekeler Işığında Bolu-Göynük'te Giyim Kuşam*²² adlı çalışmadır. Yine, Murat Hanilçe tarafından hazırlanan *Şer'iyeye Sicillerine Göre XIX. Yüzyıl Başlarında Tokat'ta Giyim*²³ adlı çalışma Tokat'taki giysiler, başörtüler, başlıklar, ayak giyimi ve kumaş türlerinin tanıtması açısından önemli bilgiler vermektedir.

Kadın giyim-kuşamı öncü alınan çalışmalar; Enise Yener, *Eski Ankara Kadın Kıyafetleri ve Giyim Tarzları*²⁴, Adem Koç, *Kütahya Merkezi'nde Giyim Kuşam Kültüründeki Değişimlerin Çözümlemesi*²⁵, Tokat yöresinde kullanılan ev eşyaları için yapılan çalışmalar arasında Samettin Başol ve Şule Sema Alkoç'un 19. Yüzyıl Ortalarında Tokat'ta Kullanılan ve Tereke Belgelerine Yansıyan Ev Eşyaları²⁶ adlı çalışması yer almaktadır.

Osmanlı sosyo-ekonomik tarihinin en önemli kaynaklarından biri olan tereke defterleri sayesinde, Osmanlı toplumunu oluşturan yapıyı ve bu yapı içerisinde önemli bir yeri olan Osmanlı kadını incelememiz mümkün olacaktır. Ayrıca bu kaynaklar Osmanlı toplumunu ve araştırma konumuz olan Osmanlı kadınının yaşam zevkleri ve dönemin modası hakkında bilgiler sunar. Özellikle giyim kuşam ve ev eşyaları hakkındaki tercihleri, kadınların sosyal ve ekonomik özellikleri hakkında bilgi vermesi açısından büyük önem taşır.

Bu çalışmada 1868-1870 tarihli Manisa Şer'iyeye Sicili'nde 21 kadın terekesi mevcuttur. Bunlar içerisinde 12 kadın tereke kaydı seçilerek, kadınların giyim- kuşam zevkleri ve kullandıkları ev eşyaları hakkında çeşitli bilgiler vermeye çalışılmıştır. Elemesi yapılan kayıtlarda istenilen verilerin çeşitliliğinin az olması nedeniyle böyle bir elemeye tabi tutulmuştur.

1. Tereke Sahiplerine İlişkin Genel Bilgiler

Manisa'da 1868-1870 tarihli kadın terekesinden, 12 tereke kaydı ele alınarak yapılan tahlil denemesi sonucunda, tereke sahipleri hakkında genel bir değerlendirme yapmak mümkün olacaktır. Ayrıca araştırma konumuzu oluşturan Manisa' daki kadınların giyim- kuşam ve ev eşyaları üzerinde önemle durulacaktır.

²² Zeynel Özlü, "Terekeler Işığında Bolu-Göynük'te Giyim Kuşam", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, S. 36, 2005, ss. 208-209.

²³ Murat Hanilçe, "Şer'iyeye Sicillerine Göre XIX. Yüzyıl Başlarında Tokat'ta Giyim", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 30, 2011, ss. 423-455.

²⁴ Enise Yener, "Eski Ankara Kadın Kıyafetleri ve Giyim Tarzları", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 13/3, 1995, ss. 28-38.

²⁵ Adem Koç, "Kütahya Merkezi'nde Giyim Kuşam Kültüründeki Değişimlerin Çözümlemesi", *Uluslararası Sosyal Araştırma Dergisi*, 2/9, 2009, ss. 243-261.

²⁶ Samettin Başol-Şule Sema Alkoç, "19. Yüzyıl Ortalarında Tokat'ta Kullanılan ve Tereke Belgelerine Yansıyan Ev Eşyaları", *Tokat Sempozyumu Bildiriler*, C. I, 2012, ss. 391-413.

Elde edilen bilgiler neticesinde tereke sahiplerinin hepsi şehirlerde mevcut olan mahallelerde ikamet etmektedir. Bu mahalleleri ve ikamet eden tereke sahiplerini şu şekilde sıralamamız mümkündür; *Bektaş-i Sağır Mahallesi*: Abdurrahman bin. Abdullah'ın zevcesi Aişe, Emine; *Kara Yusuf Mahallesi*: Ali Hoca Kızı Fatıma; *İlyas-ı Sağır Mahallesi*: İzmirli Kamburiş?, Keriman, Emine, Hatice, Emine. *Lala paşa Mahallesi*: Esmâ. *Derviş Ali Mahallesi*: Aişe, Zenciye Yasemin. *Deveci Mahallesi*: Hacı Züleyha. Tereke sahiplerinin hepsini Müslüman kadınlar oluşturmaktadır²⁷.

Toplam tereke sahiplerinin hepsinin görünürde hiçbir varisi olmadığı dikkat çekmektedir²⁸. Burada kadın varislerle ilgili bir bilgiye de rastlamadık. Araştırma konumuzu oluşturan dönemde (1868- 1878) İmparatorluğun maruz kaldığı savaş dönemi dikkate alınarak, ailedeki erkekleri cepheye gitmiş olabileceklerini düşünebiliriz.

Tereke sahiplerinden bir kişi Hacı unvanına sahiptir. Ayrıca bir tanesinin de doğum yerinin İzmir olduğunu görmekteyiz²⁹. Fakat hangi amaçla Manisa'ya geldiği konusunda bilgimiz yoktur. Tereke sahiplerinin zenginlik durumlarına bakıldığında, İlyas-ı Sağır mahallesinde yaşayan Hatice tereke sahipleri içerisinde en zenginidir. Toplam mal varlığı 8.525 kuruştur. En düşük malvarlığına sahip olan ise, Ali Havace kızı Fatma'nın olduğunu görüyoruz. Fatıma'nın toplam malvarlığı 893 kuruş 10 paradır.

Tablo-1 Tereke Sahipleri ve Terekelerinin Toplam Bedelleri

Mahallesi	Tereke Sahipleri	Toplam Bedelleri
Bektaş-i Sağır	Aişe	1938 kuruş
Bektaş-i Sağır	Emine	6599 kuruş
Derviş Ali	Aişe	2900 kuruş
Derviş Ali	Zenciye Yasemin	932 kuruş
Deveci	Züleyha	4694,5 kuruş
İlyas-ı Sağır	Emine	2452 kuruş

²⁷ Bektaş-i Sağır Mahallesi'nde 2 kişi, İlyas-ı Sağır Mahallesi'nde 5 kişi, Derviş Ali Mahallesi'nde 2 kişi, Kara Yusuf Mahallesi'nde 1 kişi, Lala paşa 1 kişi, Deveci Mahallesi'nde 1 kişi ikamet etmektedir. *Manisa Şeri'ye Sicili (MŞŞ)*, nr. 335.

²⁸ Örnek; Manisa'da İlyas-ı Sağır Mahallesi'nde yaşayan Hatice, Bektaş-i Sağır Mahallesi'nde Emine vs. *MŞŞ*, nr. 335.

²⁹ Deveci Mahallesi'nde yaşayan Hacı Züleyha, İlyas-ı Sağır Mahallesi'nde yaşayan İzmirli Kamburiş? *MŞŞ*, nr. 335.

İlyas-ı Sağır	İzmirli Kamburiş?	2253 kuruş 10 para
İlyas-ı Sağır	Keriman	1126 kuruş 10 para
İlyas-ı Sağır	Emine	2380 kuruş 10 para
İlyas-ı Sağır	Hatice	8525 kuruş 20 para
Lala Paşa	Esmâ	7326 kuruş

2. Tereke Sahiplerinin Borç ve Alacakları

Manisa’da tespit ettiğimiz 12 kadın terekesinden dört tanesinde alacak ve borçlar kayıtlıdır. Terekelerdeki borç ve alacakları iki gruba ayırmamız mümkündür. Buna göre karı-koca, evlatlar ve akrabalar arasındaki borçları bu grupta sıralayabiliriz. Mesela, mihr-i müeccel bunun en güzel örneğidir. Tereke sahipleri arasında mihr alanlar; Aişe 52 kuruş, Emine 51 kuruş, Aişe 51 kuruş, Ali Hoca Kızı Fatıma 51 kuruş, Esmâ 102 kuruş eşlerinden alacakları vardır.

İfade etmeye çalıştığımız gruba; günlük alış-verişlerden kaynaklanan alacaklar şeklinde sıralamak istersek, Hatice’nin Yorgancı Hüseyin Ağadan 150 kuruş, Aişe Hatunun Tütüncü Yorgi’den alacağı 231 kuruş, Damandalı? Mehmet’ten 150 kuruş alacağı vardır.

Tablo-2 Tereke Sahiplerinin Borç ve Alacakları

Tereke Sahipleri	Borç ve Alacakları	Toplam Bedel
Aişe Hatun	Mihr-i müeccel Tütüncü Yorgi’den alacağı Damandalı? Mehmet’ten alacağı	51 kuruş 231 kuruş 150 kuruş
Emine Hatun	Mihr-i müeccel	51 kuruş
Hatice Hatun	Hancı el-Hac Osman Ağa’dan alacağı	150 kuruş
Esmâ Hatun	Mihr-i müeccel Tütüncü el-Hac Mehmet’ten alacağı	102 kuruş 500 kuruş

3. Tereke Sahiplerinin Menkul Gayrimenkulleri

Tespit ettiğimiz 12 kadın terekesinin hepsinde taşınmaz mallar yer almaktadır. Buna göre; 6 tanesinde hırdavat menzıl vardır. Toplam bedelleri yaklaşık 750 kuruştur. Ayrıca tereke sahiplerinden, üç tanesinin üzüm bağı bulunmaktadır.

Tablo-3 Tereke Sahiplerinin Gayrimenkulleri

Tereke Sahipleri	Gayrimenkuller	Toplam Bedelleri
Aişe Hatun	Hırdavat menzil	45 kuruş
	Mülk menzil	1.410 kuruş
Emine Hatun	Hırdavat menzil	100 kuruş
	Mülk menzil	600 kuruş
	Üzüm bağı	200 kuruş
İzmirli Kamburiş?	Hırdavat menzil	65 kuruş 20 para
	Mülk menzil	1.250 kuruş
Keriman	Hırdavat menzil	50 kuruş
	Mülk menzil	605 kuruş
Zenciye Yasemin	Mülk menzil	250 kuruş
Aişe	Üzüm Bağı 3 dönüm	1.000 kuruş
	Üzüm bağı	150 kuruş
Hatice	Hırdavat menzil	252,5 kuruş
	Üzüm bağı	1.025 kuruş
	Mülk menzil	1.650 kuruş
Aişe	Nısf-ı menzil	1.200 kuruş
Molla Bekir zevcesi Emine	Hırdavat menzil	300 kuruş
	Mülk menzil	3.000 kuruş
	Has tımar da bağ dönüm	250 kuruş
	Köy yerinde bağ dönüm	350 kuruş
Ali Hoca kızı Fatıma	Mülk-ü menzil	500 kuruş
Esmâ	Saray mahallesinde mülk menzil	5.100 kuruş

4. Terekeler Işığında Manisa Kadınının Giyim Kuşamı

Ölen kişilerin ve mirasçılarının kimlik bilgilerini, varislerine bıraktığı her türlü mal varlığının ayrıntılı dökümünü içeren tereke defterleri, Osmanlı tarihi açısından oldukça zengin bir koleksiyonu oluşturmaktadır. Kişinin menkul ve gayrimenkul emlakinin, alacaklarının, borçlarının kısacası kişinin bırakmış olduğu servetinin kaydedildiği bu kayıtlar statik de olsa bir bölgenin ekonomik yapısını açıklamamıza yardımcı olabildiği gibi yine aynı döneme ait tercihleri de ortaya koyabilmektedir³⁰. Bu açıdan bakıldığında, bir Osmanlı kenti olan Manisa’da kadın terekeleri bize yaşadıkları dönem itibariyle giyim-kuşam zevklerini, modasını sunması açısından iyi bir örnektir.

Giyim-kuşamda kadının seçtiği kıyafetlerin rengi, biçimi, kullanılan kumaşın türü, hatta sokağa çıktığında kadının taktığı peçenin şekli³¹ dahi giyim kuşam zevkini verme açısından büyük önem taşımaktadır.

4.1. Baş Giysileri

Söz konusu dönemde, tereke defterlerine göre kadın baş giyecekleri arasında iki adet *peçe*, bir adet *yaşmak*, bir adet *şal* ve iki adet *kıvrak* tespit edilmiştir. Bunlar arasında en yaygın olanı peçe ve kıvraktır. *Peçe*; kadınların tesettür amacıyla kullandıkları yüz örtüsüne verilen isimdir. İtalyanca *pezzetodan* alınmadır. Çarşafıla kullanılan ve yüze tutulan peçe ilkin siyah kıldan inceli yapılırken sonraları nakışlı da yapılmıştır. Mutaassıp olanlarla beraber süs düşkünü olanlardan çifte peçe kullananlar da vardır³². Nitelikleri hakkında ise bilgi verilmemiştir. *Yaşmak*; kadınların ferace giydikleri zamanda başlarını ve yüzlerini sardıkları beyaz örtüye verilen addır. İki parçadan mürekkep olan yaşmağın bir parçası çeneye, öteki parçası da çeneden başa doğru bağlanırdı. Belgelerde yer alan yaşmağın ortalama fiyatı 20-30 kuruş arasında değişmektedir. Ferace ve yaşmak kullanan kadının gözü, burnu kısmen de kaş ve ağız görünmektedir. Ferace ve yaşmaktan sonra çarşaf giyilmeye başlanmıştır³³. *Şal*; nitelikleri belirtilmemiş olup az tercih edilen bir baş giyeceğidir ve fiyatı 25 kuruştur. Bölgeden en çok tercih edilen diğer bir baş giyeceği kıvraktır. *Kıvrak*; ince kadın başörtüsü verilen isimdir. Bölgedeki iklim koşulları göz önüne

³⁰ Halil İnalçık, “Osmanlı Sosyal ve Ekonomik Tarihiyle İlgili Belgeler; Bursa Kadı Sicillerinden Seçmeler III: Köy Sicilleri Terekeleri”, *Belgeler*, XVI, 1993, ss. 23-167; Fatih Bozkurt, “Osmanlı Dönemi Tereke Defterleri ve Tereke Çalışmaları”, *Türkiyat Araştırmaları Literatür Dergisi*, Cilt 11, S. 22,2013, s. 193.

³¹ Ulvi Keser, “19.Yüzyıl Selanik Sosyal Hayat, Giyim-Kuşam Tarzı ve Kadınlar”, *Toplumsal Tarih Dergisi*, S. 156, 2006, s. 66.

³² Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C. II, İstanbul 1993, s. 765.

³³ Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C. I, s. 601-602.

alındığında ve niteliği hakkında bilgi edindiğimiz mümkün olmaktadır. Buradan *kıvrığın*, yöreye özgü bir baş giyeceği olduğu sonucuna varabiliriz³⁴.

4.2. İç Giysileri

Manisa'da incelediğimiz dönemde kadın iç çamaşırları arasında belden aşağı don giyilmektedir. Don; belden aşağı giyilen ve bacakları örten bir iç giyeceğidir. Tenin üzerine şalvar veya pantolonun altına giyilmektedir. Çamaşırdan sayılır³⁵. Sicillerde fazla bir don çeşidine rastlanmamıştır. Buna göre belgelerde; renk çeşidi açısından iki adet alaca don bulunmakta ve toplam don sayısı ise sekiz adettir ve ortalama fiyatları ise 40-50 kuruştur. Donların renk özelliğine ilişkin pek fazla bilginin bulunmaması don giyiminde rengin pek önem taşımadığını düşündürmektedir.

Belden yukarıya ise gömlek giyilirdi. Gömlek; çıplak tene giyilen kıyafet demektir. Kadın gömlekleri ayak bileklerine kadar uzun olur³⁶. Belgelerde üç adet gömlek tespit edilmiştir³⁷. Yine belgelere yansıyan gömlek fiyatı ortalama 20-30 kuruş arasında değişmektedir.

4.3. Dış Giysileri

1826 yılında, II. Mahmut döneminde yapılan kıyafet inkılâbına kadar, hem kadınlar hem de erkekler tarafından sokakta giyilen bir dış elbisesi de entaridir³⁸. Terekelerde kadın dış kıyafetleri arasında yaygın olarak entari görmektediriz. *Entari*; Eskiden üste giyilen, iki tarafı yırtmaçlı, geniş kollu, iç etekliği uzun olan elbiseye verilen isimdir³⁹. Gece yatarken giyilenlerine gecelik ya da gece entarisi denmekteydi⁴⁰. Sicillerde tespit edilen 10 adet entariden; kumaş özelliği açısından 2 tanesi sevaî (ipekli bir kumaş türü), boyut olarak iki tanesi sağirdir. Kadınların entarinin uçlarını toplayarak üzerlerine giydikleri *şalvar*, sicillerde bir adet tespit edilmiştir.

Entari üzerine kadınların giydikleri *libâde*, *hırka* ise, sicillerde sıkça rastlanılan bir başka dış giyeceğidir. *Libâde* dikişli, pamuklu kısa hırka demektir⁴¹. Tespit edilen dokuz adet libâdeden; kumaş türü açısından iki tanesi sevaîdir ve fiyatları ortalama 32-45 kuruş

³⁴ MSŞ, nr. 335.

³⁵ Zeynel Özlü, *XVIII. Yüzyılın İkinci Yarısında Gaziantep*, Gaziantep Büyük Şehir Belediyesi Eğitim Kültür Serisi I, Gaziantep 2004, s. 96.

³⁶ Reşat Ekrem Koçu, *Türk Giyim-Kuşam Sözlüğü*, Ankara 1969, s. 125.

³⁷ MSŞ, nr. 335.

³⁸ Bahaeddin Yediyıldız, "Samsun Halkının Kullandığı Eşyalar Üzerine Bir Tahlil Denemesi", *İkinci Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri*, V, 1983, s. 276.

³⁹ Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C. I, s. 541.

⁴⁰ Haniççe, "XIX. Yüzyıl Başlarında Tokat'ta Giyim", s. 428.

⁴¹ Koçu, *Türk Giyim-Kuşam Sözlüğü*, s. 98.

arasındadır. Ayrıca sicillerde iki adet hırka tespit edilmiştir. Hırkanın fiyatı ise 40-45 kuruş arasında değişmektedir⁴².

Kadın dış giysileri arasında sıkça rastladığımız bir başka giyecekte pardesü işlevi gören *çarşaf* ve feracedir. *Çarşaf*; Müslüman kadının eskiden tesettür amacıyla giydikleri üstlüğün adıdır. Tespit ettiğimiz 12 adet çarşaftan; iki tanesi köhnedir ve ortalama 30-40 arasında bir fiyata sahiptir. Ferace; çarşaftan önce kadınların tesettür amacıyla giydikleri üstlüğün adıdır⁴³ ve iki adet ferace tespit edilmiştir. Feracenin belgelere yansıyan fiyatı 34-40 kuruş arasındadır.

Melbûsât; kelime anlamı; giyecek şeyler, elbiseler, esvablardır⁴⁴. Bulgular neticesinde 30 adet melbûsâta rastlanılmıştır. Ortalama fiyatları 32-45 kuruş arasında olan melbûsâtin üç tanesi köhnedir. Burada dikkatimizi çeken nokta giyilecek şeylerin tek tek verilmeyip melbûsât olarak yazılmasıdır⁴⁵.

4.4. Bele Bağladıkları Aksesuarları

Giyim-kuşamda bedene giyilen kıyafetleri bel kısmında sıkıca tutmak amacıyla bir çeşit kuşak olan uçkur tercih edilmiştir. *Uçkur*; don ve şalvarı bele bağlamak için uçkurluğun içine geçirilen uzun kuşağın adıdır. Aslı iç kuşağı anlamına gelen iç kurdur⁴⁶. Belgelerde üç adet uçkura tespit edilmiştir. Ortalama fiyatları 20 ila 30 kuruş arasındadır⁴⁷.

4.5. Ziyet Eşyaları

Osmanlı kadınlarının ziyet eşyaları arasında altın, gümüş, elmas, yakut, zümrüt ve inci gibi kıymetli taşlarla bezenmiş birbirinden çeşitli takıları kullandıkları bilinmektedir. Altın insanlık tarihi boyunca önemli rol oynamış bir madendir. Bu madenin çok olması siyasi ve ekonomik gücün fazlalığına, az olması ise bu gücün zayıflığına işaret eder⁴⁸.

Manisa terekelerinde yola çıkarak yaptığımız bu çalışmada kayda değer bir servet teşkil edecek ziyet eşyasına rastlanılmamıştır. Kadınlara ait 12 tereke kaydında yalnızca

⁴² Tereke sahiplerinden Hatice 1, Ali Havace kızı Fatıma 1 adet libade, Emine 1 adet libadeye sahiplerdir. *MSS*, nr. 335.

⁴³ Koçu, *Türk Giyim-Kuşam Sözlüğü*, s. 107.

⁴⁴ Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, s. 608.

⁴⁵ Hatice, Aişe, Molla Bekir Kızı Emine, Züleyha, Emine'nin elbiselerinin bir kısmı melbûsât şeklinde ifade edilmiştir. *MSS*, nr. 335.

⁴⁶ Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C. III, s. 541.

⁴⁷ *MSS*, nr. 335.

⁴⁸ Rahmi Tekin, "XVI. ve XVII. Yüzyılda İstanbul Kadınının Ziyet Eşyası", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitü Dergisi*, Erzurum, S. 63, s. 533-534.

bir tanesinde üç adet yüzük ve beş adet inci miskal tespit edilmiştir. Yüzükleri fiyatları toplam 26 kuruş, inci miskallerin fiyatları ise 94.800 kuruştur⁴⁹.

Tablo-4 Tereke Sahiplerinin Ziyet Eşyaları

Takılanlar	Adet	Ortalama Kıymeti
Yüzük	3	26 kuruş
İnci miskal	5	95.000 kuruş

4.6. Ayağa Giyilenler

Tespit ettiğimiz belgelerde ayakkabı sözcüğü geçmemektedir. Onun yerine daha Türkçe karşılığı ayakkabı olan pabuç kelimesi kullanılmıştır. Kadın ve erkeklerde ortak olan ayağa giyilenler arasında *çizme*; bir adet çizme tespit edilmiştir. *Pabuç*; Mestle giyilen ökçesiz ayakkabı nevilerinden birinin adıdır. Türkler buna başmakta derler⁵⁰. Belgelerde bir adet pabuç tespit edilmiştir.

Tablo-5 Tereke Sahiplerinin Giyim Kuşamı

Giyecekler	Adet	Ortalama Kıymeti
Çarşaf	12	30- 40 kuruş
Çizme	1	?
Don	8	40- 50 kuruş
Ferace	2	34- 40 kuruş
Gömlek	3	20- 30 kuruş
Hırka	2	40- 45 kuruş
Kıvrak	2	?
Libade	2	32- 45 kuruş
Melbûsât	30	32- 45 kuruş
Pabuç	1	?

⁴⁹ Hatice'nin servetinde yüzük ve inci tespit edilmiştir. MSS, nr. 335.

⁵⁰ Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C. II, s. 748.

Peçe	2	?
Şal	1	25 kuruş
Şalvar	1	35 kuruş
Uçkur	3	20- 30 kuruş
Yaşmak	1	20- 30 kuruş

5. Ev Eşyaları

Ev eşyalarının aile hayatında önemli bir yeri vardır. Eşyaların çeşitliliği ve sayısı, kişinin veya ailenin, sosyal, ekonomik ve kültürel durumunu yansıttığı kadar hayat tarzını da ortaya koyar. Dolayısıyla Osmanlı ailesinin kullandığı eşyalar ancak, Osmanlı arşiv kaynakları içerisinde halkın kültürü ve folklorunu en geniş biçimde yansıtan şer'iyeye sicillerine dayanılarak incelenmelidir⁵¹. Bir kaza dâhilinde meydana gelen hemen hemen sosyal, ekonomik, hukuki vs. olayların kaydedildiği, dolayısıyla yöredeki günlük hayatın aynası durumunda olan bu siciller içerisinde yer alan tereke defterleri de özellikle folklor açısından son derece önemlidir⁵².

5.1. Sergiler ve Oda Mefruşatı

Bu bölümde bir evin içine döşenen veya konan eşyalar ele alınacaktır. Belgelerde sergiler ve oda takımları için ortalama 30-40 kuruş değer verilmiştir. Tespit edilenler ayrı ayrı sıralanmıştır.

Bir Osmanlı evinde sergi amacıyla kullanılan eşyaların başında kilim, çul, seccade gelmektedir. Kilim; döşeme, divan gibi yerlere serilen, genellikle desenli, havsız, kalın, kıl ya da yünden dokumadır. Araştırma konumuzu oluşturan dönemde yedi adet kilim tespit edilmiştir. Ortalama fiyatları ise 20 ila 100 kuruş arasında değişmektedir⁵³. Tür ve çeşitleri hakkında ise herhangi bir bilgi verilmemiştir. Yalnız bazı veriler kilim parçaları şeklinde olmuştur.

Manisa yöresinde sergi olarak halıdan çok kilim kullanılmıştır. Neden kilimin tercih edildiği sorusunun cevabı olarak; kilimin yöredeki kadınlar tarafından ev tezgâhında dokunması ve halıya göre daha ucuz olması şeklinde açıklanabilir. Bir diğer sergi amaçlı kullanılan eşya ise seccadedir. Daha ziyade Müslümanlar tarafından namaz kılmak

⁵¹ Ömer Demirel, vd., “Osmanlı Anadolu Ailesinde Ev Eşya ve Giyim Kuşam”, *Değişme Sosyo-Kültürel Sürecinde Türk Ailesi*, II, Ankara 1992, s. 702-703.

⁵² Yediyıldız, “Samsun Halkının Kullandığı Eşyalar Üzerine Bir Tahlil Denemesi”, s. 271.

⁵³ *MSŞ*, nr. 335.

amacıyla kullanılır. Seccade (namazlağı); secde edilen halı manasında seccadeler kullanılır. Belgeler de çeşitleri ve nitelikleri hakkında fazla bir bilgi verilmemiştir, fakat bir tanesi köhne olmak üzere iki adet seccade tespit edilmiştir.

Osmanlı evinde kullanılan diğer bir sergi çeşidi de çuldur. Keçi kılında dokunan çulun çok yaygın olmamakla beraber Manisa' da bir adet tespit edilmiştir.

İncelediğimiz dönem olan XIX. yüzyılın ikinci yarısından sonra, Batılılaşma hareketlerinin yoğun olduğu önemlerden itibaren yer alan koltuk, kanepeler vb. mobilyaların yer almadığı Osmanlı evindeki dekorasyonu; minder, yastık gibi döşeme malzemeleri tamamlamaktadır⁵⁴ Bu gibi eşyalar oldukça çok tercih edilmiştir. Bunun sebebini, kolay taşınabilirliği ve az yer kaplaması şeklinde açıklamak mümkün olabilir.

Minder; içi yumuşak bir madde ile doldurularak dikilen, oturmaya ve yaslanmaya yarar şilte. Yüklüklerde muhafaza edilen minderler eski evlerde sandalye vazifesi görmüşlerdir.⁵⁵ Oturmak amacıyla kullanılan mindere ise, belgelerde bir adet beyaz minder tespit edilmiştir. Ayrıca bir adet de köhne minder tespit edilmiş olup toplam 12 adet minder bulunmaktadır. Yaslanmak amacıyla kullanılan yastığa; belgelerde, beş sağır yastık olmak üzere 42 adet yastık tespit edilmiştir. Yastığın ortalama kıymeti ise 20 ila 30 kuruş arasında değişmektedir. Osmanlı evinde ayrıca oturmak amacıyla kullandıkları makad, belgelerde dört adet tespit edilmiştir. Makad; Minderli alçak sedir veya minder yüzü, minder üzerine yayılan kumaş anlamındadır⁵⁶.

Tarihteki en eski mobilyalarda biri olan sandıklar, göçebe toplumlardan, Mısır, Roma, Yunan ve Osmanlı devletine kadar pek çok kültürde farklı işlevlerde kullanılmıştır.

Araştırma konumuz olan Osmanlı kadınının vazgeçilmez eşyaları arasında sayacağımız sandıklar, hemen herkesin evinde bulunuyordu. Sandıkların içine değerli kumaşlar, mücevherler, silah gibi değerli eşyalar, bohçalanmış ve bohçalanmamış giyim eşyaları, sofralar, hamam takımları yerleştirilirdi. Belgelerde 6 adet sandık tespit edilmiş olup ortalama fiyatları ise 15-20 kuruş arasında değişmektedir.

⁵⁴ Demirel, vd., "Osmanlı Anadolu Ailesinde Ev Eşya ve Giyim Kuşam", s. 709.

⁵⁵ Özlü, *XVIII. Yüzyılın İkinci Yarısında Gaziantep*, s. 155.

⁵⁶ Özlü, *XVIII. Yüzyılın İkinci Yarısında Gaziantep*, s. 153.

Tablo-6 Sergiler ve Oda Mefruşatı

Cinsi	Adet	Ortalama Kıymeti
Kilim	7	20-100 kuruş
Çul	1	10 kuruş
Seccade	2	?
Minder	1	?
Yasdık	42	20-30 kuruş
Makad	12	?
Sandık	6	15-20 kuruş

5.2. Yatak Takımları

Osmanlı ailesinde her evin zaruri ve temel ihtiyaçları arasında yer alan yatak takımları, geceleri serilip uyku ihtiyacı karşılandıktan sonra, gündüzleri ise yüklükler de muhafaza edilirdi⁵⁷.

Tereke kayıtlarında, yatak takımları olarak yorgan, döşek, yasdık çok sayıda tespit edilmiştir. Buna göre; yorgan, belgelerde üç adet köhne, olmak üzere; toplam 16 adet yorgan tespit edilmiştir. Döşek; belgelerde sekiz adet tespit edilmiştir. Yastık; belgelerde kumaş özelliği açısından iki adet, üç adet köhne, beş adet sağır olmak üzere toplam ise 42 adet yasdık tespit edilmiştir.

5.3. Mutfak Takımları

Osmanlı ailesi oldukça çeşitli ve zengin mutfak eşyalarına sahiptir. Osmanlı evinde aşhane ve matbah-mutfak diye tabir edilen ayrı bir bölmenin az da olsa varlığı görülmekle birlikte, önemli bir kısmı, sahip olduğu mutfak eşyalarını ocak çevresinde muhafaza etmektedir. Mutfak takımları genellikle ocağın sağ ve sol taraflarında bulunan gözlerde-dolaplarda saklanmaktadır⁵⁸.

Tereke kayıtları neticesinde tespit ettiğimiz mutfak eşyaları ve malzemeleri benzer nitelik göstermektedir. Birçoğunun fonksiyonları ve kullanım şekilleri aynı olmasına rağmen hepsi farklı şekilde adlandırılmıştır.

Genellikle her evde bulunan kazan; belgelerde bir adet köhne, 15 adet kebir, sekiz adet sağır olmak üzere toplam 33 adettir. Yemeğin sofraya getirilişi aşamasında kullanılan sini; sekiz adet tespit edilmiştir. Fonksiyonu aynı fakat ebat olarak farklı ölçülerde olan bir başka eşya da tepsidir. Belgelerde 16 adet tepsi tespit edilmiştir. Osmanlı evinde, yemek pişirilmeden önce malzemenin hazırlanması sırasında kullanılan bıçak üç, havan bir adet tespit edilmiştir.

⁵⁷ Demirel, vd., “Osmanlı Anadolu Ailesinde Ev Eşya ve Giyim Kuşam”, s. 710.

⁵⁸ Demirel, vd., “Osmanlı Anadolu Ailesinde Ev Eşya ve Giyim Kuşam”, s. 711.

Her evde bulunan tencere, tabe, tabak, tas, kâse, çanak vb. yemeğin servise hazırlanmasında büyük işleve sahiptir. Belgelerde tür ve çeşit özelliği açısından altı kapaklı, üç bakır tencere olmak üzere toplam 33 adet tencere tespit edilmiştir. Ayrıca tespit edilen tabe çeşitleri şunlardır: Kebir tabe bir adet, pekmez tabesi üç adet, yumurta tabesi bir adet olmak üzere toplam 18 adet tabe tespit edilmiştir. Tabak ise belgelerde beş adet, kâse dört adet, tas altı adet tespit edilmiştir. Çanak; porselen tabaktır. Belgelerde üç adet çanak tespit edilmiştir. Bunlardan başka kullanım özelliklerine göre, bakraç beş adet, güğüm, sahan, cezve de birer adet tespit edilmiştir.

5.4. Temizlik Eşyaları

İslami esasların bir gereği olarak Osmanlı toplumunda temizliğe çok önem veriliyordu. Osmanlı evinde temizlik aletleri özellikle hamam takımları yüklüklerde muhafaza edilmekteydi.

Belgelere yansıyan temizlik eşyaları şunlardır: Leğen; genellikle içinde bir şey yıkamak için kullanılan metal ya da plastikten yapılmış yayvan kaptır⁵⁹. Belgelerde dört adet leğen tespit edilmiştir. İbrik; el yıkamak için azar azar su dökmeye mahsus uzunca bir emziği ve sapı alan karınlı ve ince boyunlu su kabıdır. Türklerde ibrikler özellikle el yıkamak ve abdest almak için kullanılırdı. Abdest almaya yarayan ibrikler leğenleri ile beraber bir takım teşkil eder ve buna leğen-ibrik denir⁶⁰. Tasnifi yapılan belgelerde de leğen-ibrik şeklinde geçmektedir ve dört adet tespit edilmiştir. Peşgir; öne tutulan yemek havlusu demektir⁶¹. Belgelerde üç adet peşgir tespit edilmiştir.

⁵⁹ Özlü, *XVIII. Yüzyılın İkinci Yarısında Gaziantep*, s. 177.

⁶⁰ Özlü, *XVIII. Yüzyılın İkinci Yarısında Gaziantep*, s. 190.

⁶¹ Koçu, *Türk Giyim-Kuşam Sözlüğü*, s. 238.

Tablo-6 Tereke Sahiplerinin Ev Eşyaları⁶²

Eşyalar	Adet	Ortalama Kıymeti
Ayna	2	?
Bakraç	5	30- 40 kuruş
Bıçak	3	?
Cezve	1	?
Çanak	3	40- 90 kuruş
Döşek	8	30- 50 kuruş
Güğümlü	1	?
Havan	1	?
Kâse	4	20- 30 kuruş
Kazan (kazgan)	33	40- 400 kuruş
Leğen – ibrik	4	?
Mangal	2	?
Peşgir	3	?
Sahan	1	?
Sini	8	25- 45 kuruş
Şamdan	2	?
Tabak	5	15- 30 kuruş
Tabe	18	30- 50 kuruş
Tas	6	20- 30 kuruş
Tebsi	16	20- 30 kuruş
Tencere	33	50- 80 kuruş
Yorgan	16	25- 55 kuruş

⁶² MSŞ, nr. 335.

Sonuç

Bu çalışmada 1868-1870 tarihine kadar uzanan zaman diliminde Manisa şehrinde yaşayan 12 kadının giyim kuşam ve ev eşyalarını 335 nolu şer'iyeye sicilinde yer alan veriler nispetinde değerlendirilmeye çalışılmıştır. 1868-1870 tarihlerinin seçilmesindeki amaç Osmanlı Devleti'nin yenileşme süreci açısından önemli bir zaman diliminde yer almasıdır. 1868-1870 tarihli Manisa şer'iyeye sicilinde 21 kadın terekesi mevcuttur. Bunlar içerisinde 12 kadın tereke kaydı seçilmesindeki amaç veri çeşitliliğinin diğerlerine göre daha fazla olmasıdır. Bu 12 kadının tereke kayıtları incelendiğinde servetlerini oluşturan menkul ve gayrimenkulleri dışında başlıca emtiaları ise giyim-kuşam, ziynetleri, ev, mutfak ve temizlik eşyalarıdır.

Toplumların geçirdikleri sosyo-kültürel süreçler neticesinde kendilerine özgü giyim kültürleri meydana getirmişlerdir. Toplumlarda görülen kültürel ve tarihi çeşitliliğe örnek olarak gösterilebilecek olan Osmanlı toplumunda devir, bölge ve iklim şartlarına göre giyim ve kuşam çeşitlik göstermektedir. Ayrıca Türk kadının giyim-kuşam tercihinde en büyük etken etnik ve dini kimliğidir. Dönem dönem bazı padişahların kadınların giyim-kuşamlarına yapmış oldukları kısıtlamalar ve değişiklikler, toplumsal huzurun ve aile huzurunun sağlanması açısından önem taşımaktadır. İncelediğimiz dönem olan XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren hissedilmeye başlayan batılılaşma hareketleri Manisa gibi küçük bir Osmanlı şehrinde kadın kıyafetlerinde önemli değişiklikler yaşattığını söylemek zordur. Manisa'nın merkeze olan mesafe uzaklığı bu durumun nedeni olarak açıklanabilir.

Manisalı kadınların giyim-kuşam eşyaları kendi zevklerini yansıtan renkli, pamuklu, yünlü kumaşlardan yapılmış giysilerdir. Kadınların hepsinin terekesinde gördüğümüz giyim-kuşam eşyaları, sokakta ve ev içinde giydikleri eşyaların dökümünü bize sunmaktadır. Bu giysilerini başlık, kuşak ve takı gibi bazı aksesuarlarla tamamladıkları görülmüştür. Burada varlıklı kadınların giysilerini süsleyen aksesuarları servetlerinin farklılığını göstermektedir. Tereke sahiplerinden Hatice Hatunun hem yüzük hem de inci sahibi olması, öteki kadınlara oranla maddi açıdan daha varlıklı olduğunu söylememize imkân vermektedir. Giyim-kuşam ve ev eşyalarındaki çeşitliliğin fazla olması ekonomik refahı simgeler. Ayrıca kültürel zenginliği göstermesi açısından da büyük önem arz eder. Tercih ettikleri giyim-kuşamları pahalı olmayan ve oldukça sade eşyalar olması dikkat çekmektedir.

Tereke sahipleri içerisinde 9 tanesi bir eve sahipken, 6 tanesinin hırdavat menzili ve 3 tanesinin de üzüm bağı vardır. Ev sahipleri içerisinde Esmâ Hatunun evinin değeri diğerlerine nispetle daha pahalıdır. Hatice Hatunun gayrimenkulleri arasında bir evi, bir

adet hırdavat menzili ve bir adette üzüm bağı olması çeşitlilik açısından öteki kadınlardan daha varlıklı olduğunu göstermektedir.

Giyim- kuşam zenginlikleri kadar Osmanlı evindeki eşyalarının da çeşitliği dikkati çeken bir diğer unsurdur. Manisalı kadınların evi içi dekorasyonlarında kullandıkları mobilya türü eşyalar sınırlı sayıda olsa bile, yatak takımları, yer minderleri ile oda mefruşatları çeşitlilik göstermiştir. Ev eşyalarının Osmanlı evindeki dekorasyon ve fonksiyonelliği önemli bir ayrıntıdır. Kullanılan eşyaların desen özellikleri hakkında hiçbir bilgiye yer verilmemiştir. Verilen bilgiler tür ve çeşitleri nispetindedir.

Kaynakça

Arşiv Kaynakları

Manisa Şer'iyeye Sicili (MŞS), nr: 335.

İnceleme ve Araştırma Eserler

Altınay, Ahmet Refik, *Kadınlar Saltanatı*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2000.

Altunbay, M., “16. ve 19. Yüzyılları Arasındaki Yabancı Seyahatnamelerde Osmanlı Devleti’nde Kadın Algısı”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8/41, 2015, ss. 53-63.

Apak, Melek Sevüktekin, vd., *Osmanlı Dönemi Kadın Giyimleri*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1997.

Baş, Esra, *Arşiv Belgelerinden Hareketle XVIII. Y.Y Osmanlı Toplum Hayatında Kadın*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2006.

Başol, Samettin-Alkoç, Şule Sema, “19. Yüzyıl Ortalarında Tokat’ta Kullanılan ve Tereke Belgelerine Yansıyan Ev Eşyaları”, *Tokat Sempozyumu Bildiriler*, C. I, 2012, ss. 391-413.

Fatih Bozkurt, “Osmanlı Dönemi Tereke Defterleri ve Tereke Çalışmaları”, *Türkiyat Araştırmaları Literatür Dergisi*, C. 11, S. 22,2013, ss. 193-229.

Davis, Fanny, *Osmanlı Hanımı*, (çev. Bahar Tırnakçı), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2006.

Demirel, Ömer, vd., “Osmanlı Anadolu Ailesinde Ev Eşya ve Giyim Kuşam”, *Değişme Sosyo-Kültürel Sürecinde Türk Ailesi*, II, Ankara 1992, ss. 703-729.

Devellioğlu, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Ankara 2001.

- Gerber, Haim, “Bir Osmanlı Şehri Olan Bursa’da Kadının Sosyo-Ekonomik Statüsü (1600-1700), çev. Hayri Erten, *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 8, 1998, ss. 327-343.
- Gürtuna, Sevgi, “Osmanlı Kadınının Giyim-Kuşamı”, *Osmanlı*, C. IX, Yeni Türkiye, Ankara 1990, ss. 190-203.
- Haniççe, Murat, “Şer’iye Sicillerine Göre XIX. Yüzyıl Başlarında Tokat’ta Giyim”, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 30, 2011, ss. 423-455.
- Işık, Zekeriya, “Osmanlı İmparatorluğu’nda Kamusal Alanda Cinsiyet ve Toplumsal Cinsiyet Kimliğiyle Kadın (1839-1900): Çorum Şer’iyye Mahkemesi Örneği”, *Bilig*, S. 85, 2018, ss. 25-56.
- İnalçık, Halil, “Osmanlı Sosyal ve Ekonomik Tarihiyle İlgili Belgeler; Bursa Kadı Sicillerinden Seçmeler III: Köy Sicilleri Terekeleri”, *Belgeler*, XVI, 1993, ss. 23-167.
- Jennings, Ronald C., “Women in Early 17th Century Ottoman Judicial Records: The Sharia Courts of Anatolian Kayseri”, *JESHO*, XVIII/1, 1975, ss. 53-114.
- Keser, Ulvi, “19. Yüzyıl Selanik Sosyal Hayat, Giyim-Kuşam Tarzı ve Kadınlar”, *Toplumsal Tarih Dergisi*, S. 156, 2006, ss. 66-73.
- Koç, Adem, “Kütahya Merkezi’nde Giyim Kuşam Kültüründeki Değişimlerin Çözümlemesi”, *Uluslararası Sosyal Araştırma Dergisi*, 2/9, 2009, ss. 243-261.
- Koçu, Reşat Ekrem, *Türk Giyim-Kuşam Sözlüğü*, Ankara 1969.
- Montagu, Lady M. W., *Türkiye Mektupları 1717-1718*, (çev. Aysel Kurutluoğlu), Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul 1973.
- Özlu, Zeynel, *XVIII. Yüzyılın İkinci Yarısında Gaziantep*, Gaziantep Büyük Şehir Belediyesi Eğitim Kültür Serisi I, Gaziantep 2004, ss. 95-244.
- Özlu, Zeynel, “Terekeler Işığında Bolu-Göynük’te Giyim Kuşam”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, S. 36, 2005, ss. 208-209.
- Pakalın, Mehmet Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C. I, II, III, İstanbul 1993.
- Rasim, Ahmed, *Resimli ve Haritalı Osmanlı Tarihi*, C. 4, İstanbul (1326-1330/1908-1912), ss. 891-897.
- Sarıtaş, Süheyla, vd., “Balıkesir Çevresinde Geleneksel Kadın Giysisi Ferace Hakkında Etnografik Bir Araştırma”, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.10, S.18, 2007, ss. 194-205.
- Sümbül, Muzaffer, “Adana Giyim Kuşam Kültürü”, *Folklor Halkbilim Dergisi*, 5/49, 2001, ss. 8-13.

- Şahin, Gürsoy, *İngiliz Seyahatnamelerinde Osmanlı Toplumunu ve Türk İmajı*, Gökkuşbuca Yayınları, İstanbul 2007.
- Tekin, Rahmi, “XVI. ve XVII. Yüzyılda İstanbul Kadınının Ziyet Eşyası”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitü Dergisi*, Erzurum, S. 63, ss. 533-555.
- Tezcan, Hülya, “Ferace”, *TDVİA*, C. 12, İstanbul 1995, ss. 349-350.
- Thornton, Thomas, *Bir İngiliz Tacirin İzlenimleriyle Osmanlıda Siyaset, Toplum, Din, Yönetim (1793-1807)*, (çev. Ercan Ertürk), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2010.
- Uluçay, Mustafa Çağatay, *Harem'den Mektuplar*, Vakıf Matbaası, İstanbul 1945.
- Uluçay, Mustafa Çağatay, *Harem II*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1971.
- Uluçay, Mustafa Çağatay, *Padişahın Kadınları ve Kızları*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1980.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Osmanlı Devleti'nin Saray Teşkilatı*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1945.
- Yağcı, Zübeyde Güneş-Genç, Serdar, “XIX. Yüzyılda Balıkesir'de Giyim Kuşam Zevki ve Bir Kumaş Tüccarı”, *Turkish Studies*, 2007, 2/1, 2007, ss. 227-244.
- Yediyıldız, Bahaeddin, “Samsun Halkının Kullandığı Eşyalar Üzerine Bir Tahlil Denemesi”, *İkinci Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri*, V, 1983, ss. 271-283.
- Yener, Enise, “Eski Ankara Kadın Kıyafetleri ve Giyim Tarzları”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 13/3, 1995, ss. 28-38.
- Yeni Tarama Sözlüğü*, Düzenleyen Cem Dilçin, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1983.
- Zilfi, Madeline C., *Osmanlı İmparatorluğu'nda Kölelik ve Kadınlar (1700-1840)*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2010.